

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 351.88

DOI https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.34

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Дурман Олена,

кандидат наук із державного управління,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету

У статті аналізується така складна державно-управлінська проблема, як формування та реалізації зовнішньої політики України. Зазначається, що формування та реалізація ефективної зовнішньої політики держави відбувається на основі нормативно-правового забезпечення. Автор проводить дослідження складників нормативно-правового забезпечення та пропонує його структурну класифікацію. Також визначаються суб'єкти нормотворення (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи публічної влади) та акти, які вони ухвалюють на виконання своїх повноважень у зовнішньополітичній сфері.

Верховна Рада України реалізує свої повноваження, передусім, через норми Конституції та відповідних законів України. Президент України має повноваження у сфері формування та реалізації зовнішньої політики, визначені Конституцією України, а реалізує ці повноваження, видаючи відповідні Укази. Указами Президента України вводяться в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України, яка в сучасних реаліях має суттєвий вплив на формування зовнішньополітичного курсу нашої держави, особливо у сфері зовнішньої безпеки. Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади здійснює зовнішню політику, а також реалізує зовнішню політику України, сформовану Верховною Радою України та Президентом України.

Особлива увага в статті приділяється таким політично-правовим документам, як стратегії, що описують стратегічні напрями формування та реалізації зовнішньої політики або окремих, дотичних до неї сфер. Ці документи не є класичними нормативно-правовими актами, проте мають суттєвий вплив на формування державою свого зовнішньополітичного курсу. Визначено, що нині в Україні відсутня Стратегія зовнішньополітичної діяльності, яка має вказати цілі, мету та напрями зовнішньої політики України та включати в себе План заходів із реалізації стратегії, в якому будуть прописані конкретні кроки з досягнення поставленої мети.

У висновку зазначається, що з огляду на суттєві зовнішні виклики для України необхідним є вдосконалення нормативно-правового забезпечення формування та реалізації зовнішньої політики України з урахуванням положень правового та організаційного механізмів державного управління.

Ключові слова: державне управління, зовнішня політика, нормативно-правове забезпечення, класифікація законодавства, стратегія зовнішньої політики.

Durman Olena. Regulatory and legal support for formation and implementation of Ukraine's foreign policy

The article analyzes a complex public administration problem as the formation and implementation of Ukraine's foreign policy. It is noted that the formation and implementation of an effective foreign policy of the state is based on regulatory and legal support. The author conducts research on its components and offers a structural classification.

The subjects of rule-making (the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, other public authorities) and the acts they adopt to exercise their powers in the foreign policy sphere are also determined. The Verkhovna Rada of Ukraine exercises its powers, first of all, through the norms of the Constitution and relevant Laws of Ukraine. The President of Ukraine has the powers in the field of formation and implementation of foreign policy, defined by the Constitution of Ukraine, and exercises these powers by issuing relevant decrees. Decrees of the President of Ukraine put into effect the decisions of the National Security and Defense Council of Ukraine, which in modern reality has a significant impact on the formation of the foreign policy of our state, especially in the field of external security. The Cabinet of Ministers of Ukraine, as the highest body in the system of executive bodies, carries out foreign policy, as well as implements the foreign policy of Ukraine, formed by the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine.

The article pays special attention to such political and legal documents as strategies that describe the strategic directions of formation and implementation of foreign policy or certain areas related to it. These documents are not classic regulations, but have a significant impact on the formation of the state's foreign policy. It is determined that today in Ukraine there is no Strategy for Foreign Policy, which should specify the goals, objectives and directions of Ukraine's foreign policy and include an Action Plan to implement the strategy, which will prescribe specific steps to achieve this goal.

In conclusion, it is noted that, given the significant external challenges for Ukraine, it is necessary to improve the regulatory and legal support for the formation and implementation of Ukraine's foreign policy, taking into account the provisions of the legal and organizational mechanisms of public administration.

Key words: public administration, foreign policy, regulatory and legal support, classification of legislation, foreign policy strategy.

Постановка проблеми (актуальність дослідження). Формування та реалізація зовнішньої політики держави є складною державно-управлінською проблемою та має велике значення для визначення місця держави в глобальному світовому вимірі, створення комфортних умов і підвищення якості життя її громадян, розвитку її економіки (фінансового сектора, промисловості, сільського господарства, торгівлі тощо). Ці процеси мають відбуватися на основі відповідного нормативно-правового забезпечення (НПЗ). Тому формування такого забезпечення та його застосування має відбуватися з ретельним аналізом на відповідність вимогам сучасності та стратегічного курсу держави.

За необхідності варто здійснювати перегляд та вдосконалення відповідних нормативно-правових актів (НПА), що регулюють взаємовідносини України й інших держав чи інституцій (міжнародних організацій, союзів держав тощо). Фактично має відбуватися ітераційний процес: на базі чинного НПЗ формується та реалізується зовнішня політика держави → оцінюється (аналізується) відповідність цієї політики інтересам держави → в разі потреби здійснюється актуалізація НПЗ з урахуванням умов, що змінюються.

Саме відповідність НПЗ реаліям сьогодення і вимогам стратегічного розвитку має:

- стати наріжним каменем для формування та реалізації зовнішньої політики з використанням механізмів державного управління;
- стати управлінським підґрунтям для вищого керівництва нашої держави і створити умови для розуміння дій керівництва в суспільстві;
- запровадити сучасні підходи в цій сфері державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовуючи багатовимірні характеристики формування зовнішньої політики держави, ми звертаємося до праць теоретиків і практиків, що вивчали різні її аспекти, а саме: В. Горбулін – визначення місця України в сучасних зовнішньополітичних умовах [1], А. Грубінко – досвід формування зовнішньої політики України [2], І. Жовква – підходи до ухвалення зовнішньополітичних рішень із позиції науки [3], Н. Сіцинський – концептуальні принципи зовнішньополітичної діяльності [4], В. Циватий – глобалізація і зовнішня політика України [5], Л. Чекаленко – минуле та сучасний стан зовнішньої політики України [6] та інші. Зверталися до деяких аспектів цієї проблематики і ми у своїх роботах щодо дослідження процесів становлення і розвитку зовнішньополітичних структур України [7].

Проте мало розкритими, на нашу думку, є питання вивчення системи нормативно-правового забезпечення процесів формування зовнішньої політики України з позиції науки державного управління.

Мета статті – проаналізувати систему нормативно-правового забезпечення процесів формування та реалізації зовнішньої політики України з позиції науки державного управління та розробити авторську класифікацію нормативно-правових актів, що входять до складу цієї системи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження нормативно-правового забезпечення формування та реалізації зовнішньої політики України передбачає аналіз низки нормативно-правових актів. Розглядаючи ці документи, можна виявити певну систему, за якою ці документи можна класифікувати (систематизувати). Систематизація НПЗ управління (регулювання) тією чи іншою сферою державної політики та формування ієрархічних відносин у ньому має велике значення. Так, наприклад, Л. Белкін зауважує, що НПА видає велике коло суб'єктів правотворення, проте відсутній державний або експертний орган, який би перевіряв ці НПА на узгодження між собою [8].

Дотепер ані Конституція України, ані інший законодавчий акт не визначає ієрархію всіх нормативно-правових актів, і тому в науковій літературі виникають справедливі питання щодо їх юридичної сили. Чинні закони України, що регламентують діяльність органів публічної влади, вирішують ці питання неоднаково [9]. Певні взаємовідношення між НПА вказані в Конституції України. Так, наприклад, ст. 9 Конституції України визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Тобто такі міжнародні договори мають однакову юридичну силу із законами України [10].

Проте ієрархія є тільки одним із видів класифікації (проте не єдиним) і для кожної задачі дослідник може запропонувати власну класифікацію, яка, на його думку, найбільш повно описує предметну область. У нашому дослідженні ми пропонуємо таку класифікацію НПЗ формування та реалізації зовнішньої політики України, засновану на ієрархії та ступеню впливу на цей процес тих чи інших суб'єктів державного управління (рис. 1).

За запропонованою класифікацією до таких НПА належать:

- Конституція України – її Основний Закон;
- закони, що регулюють процеси зовнішньополітичної діяльності (включаючи міжнародні угоди України з іншими державами та міжнародними інституціями, які є частиною національного законодавства);
- підзаконні нормативно-правові акти, прийняті компетентними органами державної влади чи уповноваженими державою іншими суб'єктами на підставі закону, відповідно до закону і в порядку його виконання. До них належать [11]:
 - укази Президента України;
 - постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України;
 - накази та інструкції (внутрішні нормативні документи) керівників міністерств, державних комітетів (відомств) України та інших центральних органів виконавчої влади.

Перші два пункти – це складники законодавства України, інші – підзаконні нормативно-правові акти (укази Президента та постанови Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України), що знаходяться на нижчому рівні, проте теж можуть суттєво впливати на формування зовнішньої політики.

За допомогою законів України та підзаконних нормативно-правових актів відбувається ухвалення (затвердження) різного роду стратегій, концепцій, угод тощо, тобто вони мають таку саму юридичну силу, як і акти, якими вони затверджуються, проте мають більше не правовий, а нормативний чи політичний характер.

Останній рівень становлять внутрішні нормативні документи владних структур, що формують зовнішню політику. Напряму ці документи не впливають на зовнішню політику, проте можуть суттєво впливати на порядок узгодження та ухвалення управлінських рішень у межах процесів формування та реалізації зовнішньої політики держави.

Розглянемо тепер деякі з цих документів більш детально саме з точки зору їх застосування в державному управлінні в процесі формування та реалізації зовнішньої політики України. Розпочнемо з актів, що мають нижчу юридичну силу, ніж закони, проте несуть «дух» самостійності та незалежності України в зовнішніх зносинах.

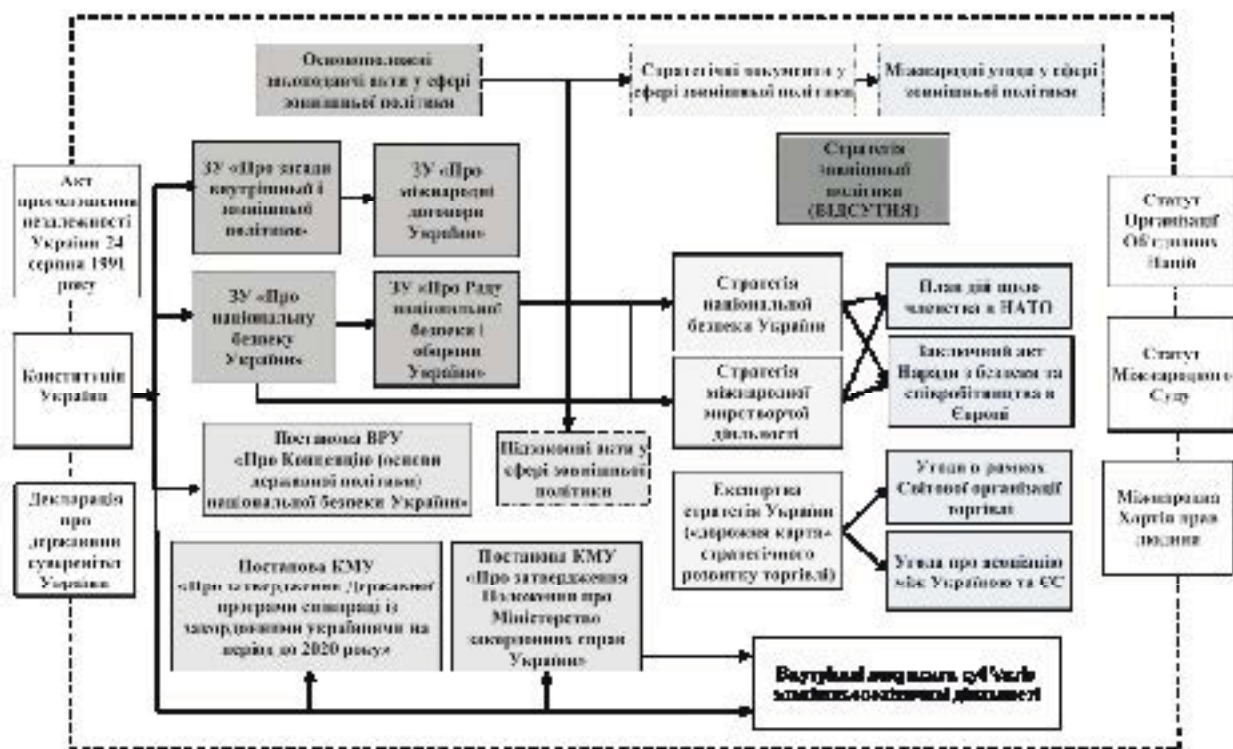

Рис. 1. Класифікація нормативно-правового забезпечення формування та реалізації зовнішньої політики України

Джерело: власна розробка автора

Декларація про державний суверенітет України [12] в розділі X «Міжнародні відносини» визначає: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів <...>». Тобто Українська держава вже тоді визначила себе повноправним суб'єктом, який самостійно формує та реалізовує свою зовнішню політику, визначила основи побудови правової держави, а також визнала пріоритет міжнародного законодавства перед вітчизняним, що є загальноприйнятною нормою в більшості країн світу.

Актом проголошення незалежності України [13] Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки, здійснюючи Декларацію, постановляє, що «на території України мають чинність виключно Конституція і закони України».

Конституція України в ст. 18 визначає: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права».

Ч. 5 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України зараховує «5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». Ч. 9 ст. 92 визначає, що виключно законами України визначаються «9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи». Отже, саме Верховній Раді України надається перевага в процесі формування засад здійснення зовнішньої політики через ухвалення відповідних законів – вона є головним суб'єктом формування та реалізації зовнішньої політики України.

Ст. 106 визначає повноваження Президента України так: «...2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України». Отже, саме Президент України є ще одним суб'єктом формування та реалізації зовнішньої політики держави.

Ст. 116 визначає повноваження Кабінету Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади та «забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України». Тобто Кабінет Міністрів України є третім суб'єктом, який здійснює, та реалізує сформовану Верховною Радою України і Президентом України зовнішню політику держави.

Як ще одного «гравця» у сфері формування та реалізації зовнішньої політики України варто назвати Раду національної безпеки і оборони України (РНБО), яка є контролюючим та координуючим органом у сфері національної безпеки і оборони при Президентові України [14]. Останнім часом (2014–2021 рр.) її роль суттєво зросла, вона має великий вплив у сфері формування та реалізації зовнішньої політики держави. Проте цей орган є не повністю суб'єктним, адже, відповідно до ст. 107 Конституції України, головою РНБО є Президент України і всі рішення РНБО вводяться в дію його Указами.

Від суб'єктів формування та реалізації зовнішньої політики держави перейдемо, власне, до аналізу відповідного нормативно-правового забезпечення.

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [15] визначає: «Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед із необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України».

Ч. 3 ст. 2 цього Закону, зокрема, визначається принципи зовнішньої політики, а ч. 2 ст. 11 цього Закону – основні засади зовнішньої політики. Крім того, цим Законом встановлюються й повноваження щодо визначення та реалізації засад зовнішньої політики, зокрема:

- 1) Верховна Рада України – шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення парламентського контролю;
- 2) Президент України – шляхом здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, керівництва у сферах національної безпеки і оборони держави;
- 3) Рада національної безпеки і оборони України – шляхом розгляду на своїх засіданнях стратегічних питань забезпечення національної безпеки і оборони, здійснення координації та контролю за діяльністю центральних та місцевих органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони;
- 4) Кабінет Міністрів України – шляхом забезпечення здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на реалізацію засад такої політики, здійснення координації роботи міністерств,

інших центральних органів виконавчої влади та спрямування її на забезпечення реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у відповідних сферах суспільного і державного життя;

5) центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи – шляхом участі в межах своєї компетенції у формуванні та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики у відповідній сфері;

6) органи місцевого самоврядування – шляхом вирішення в межах Конституції і законів України питань місцевого значення у відповідних сферах внутрішньої політики та у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, цей Закон доволі чітко встановлює принципи та засади визначення (формування) та реалізації зовнішньої політики України, а також визначає суб'єктів цього процесу.

Закон України «Про міжнародні договори України» [16] встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України. Зазначимо, що саме в цьому Законі визначаються види міжнародних договорів, які є однією з основ формування та реалізації зовнішньої політики України. Так, ч.ч. 2–4 ст. 3 цього Закону визначають суб'єктність укладення договорів (від імені України, від імені Уряду України, міжвідомчі) та сфери їх укладення.

Таким чином, створюється законодавче забезпечення для формування та реалізації зовнішньої політики України на основі міжнародних договорів. На рис. 2 наведено кількість підписаних договорів (за офіційними даними сайту Верховної Ради України [17]). Як видно з рисунку, кількість укладених міжнародних договорів коливається доволі суттєво – наприклад, від близько 700 у 2005–2010 рр. до 88 у 2020 р. загалом нині зареєстровано 14 932 документи, з яких 6344 – чинні, а статус 8101 документа не визначено.

Закон України «Про національну безпеку України» [18] напряду не має впливу на формування та реалізацію зовнішньої політики України, проте вказує, що Стратегія національної безпеки України визначає основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки. Більш детально ми цей документ розглянемо далі.

До підзаконних нормативно-правових актів у сфері зовнішньої політики можна також зарахувати, наприклад, Постанову Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» [19], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року» [20] чи Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України» [21].

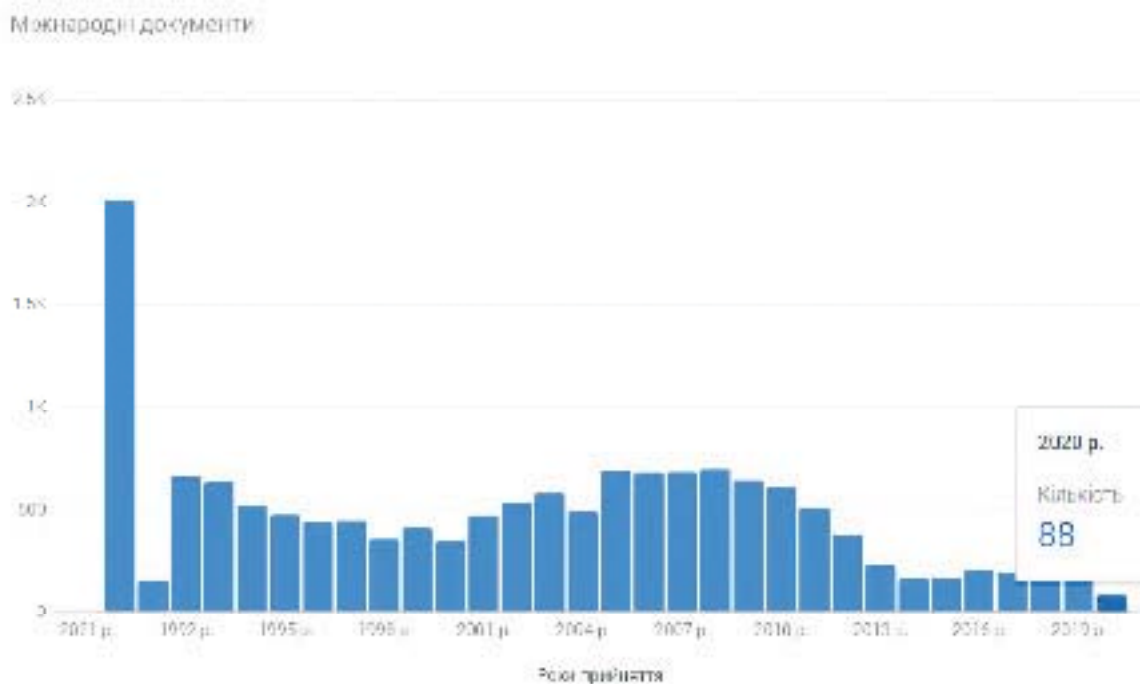

Рис. 2. Кількість укладених міжнародних договорів (по роках) [17]

Окремо хотілося б зупинитися на таких нормативно-правових актах, як стратегії у сфері зовнішньої політики, що, незважаючи на статус документів, якими вони затверджуються, є не класичними нормативно-правовими актами, а політико-правовими документами. Ці документи часто описують стратегічні напрями формування та реалізації зовнішньої політики або окремих дотичних до неї сфер.

Розглянемо документ, про який ми вже згадували, – Стратегію національної безпеки України [22]. Ст. 32 і ст. 66 цієї Стратегії передбачається: «32. Зовнішньополітична діяльність держави спрямована передусім на забезпечення незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України <...> 66. Стратегія є основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації, як: <...> **Стратегія зовнішньополітичної діяльності** (виділено нами – *О. Д.*)». На жаль, Стратегія зовнішньополітичної діяльності до цього часу в нашій державі не розроблена, хоча в ній відчувається велика потреба. Адже саме цей документ має вказати цілі, мету та напрями зовнішньої політики України та включати в себе План заходів із реалізації стратегії, в якому будуть прописані конкретні кроки з досягнення поставленої мети.

Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України [23] визначає пріоритетні цілі участі держави в міжнародній миротворчій діяльності, завдання та механізми реалізації національних інтересів у цьому процесі, розглядає участь у міжнародній миротворчій діяльності як важливу складову частину своєї зовнішньої політики.

Ці дві стратегії є основою для укладання таких документів, як «План дій щодо членства в НАТО» або «Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі», якими керуються державні органи влади в процесі формування та реалізації зовнішньої політики України.

Ще одним НПА стратегічного значення можна назвати «Експортну стратегію України (“дорожня карта” стратегічного розвитку торгівлі)» [24]. Серед заходів, передбачених цією Стратегією, можна виділити такі: «Україна має узгодити свою нормативно-правову систему із законодавством ЄС, зокрема прийняти технічні регламенти і національні стандарти, гармонізовані, відповідно, з директивами ЄС та європейськими стандартами». Таким чином, ця Стратегія є документом, необхідним для укладення договорів у межах Світової організації торгівлі або виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ці договори своєю чергою є частиною НПЗ формування та реалізації зовнішньої політики у сфері торгівлі і слугують підґрунтям для державного управління в цій сфері.

Висновки. Отже, система нормативно-правового забезпечення, що регулює формування та реалізацію зовнішньої політики України, має доволі розвинену структуру і може використовуватися на всіх етапах цього процесу.

Проте, з огляду на суттєві зовнішні виклики для України, необхідним є його вдосконалення з урахуванням положень правового механізму державного управління (правове забезпечення формування та реалізації зовнішньої політики України) та положень організаційного механізму державного управління (координація діяльності суб'єктів формування та реалізації зовнішньої політики).

Відсутність Стратегії зовнішньої політики України спричиняє певні (іноді навіть сильні) неузгодженості в цій сфері, тому вивчення вимог до цього документа та особливостей його проектування буде напрямом наших подальших досліджень.

Література:

1. Горбулін В.П. Україна в глобальних вимірах сучасного світу (виступ на міжнародному форумі «Світанок Європи: історична закономірність цивілізаційного вибору»). *Вісник НАН України*. 2017. № 08. С. 59–64. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/124876>
2. Грубінко А. Досвід формування стратегії зовнішньої політики України в умовах Становлення незалежної держави: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2018. Вип. 30. С. 105–110.
3. Жовква І.І. Прийняття зовнішньополітичних рішень як наука. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111(1). С. 37–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_111%281%29_7
4. Сіцинський Н.А. Концептуальні принципи зовнішньополітичної діяльності України та її нормативно-правове наповнення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 5. С. 97–104.
5. Цівагий В.Г. Глобалізація та європейська регіональна політика: історичні імперативи і сучасність. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2012. Випуск 18. С. 20–26.
6. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України. Київ: «LAT&K», 2015. 477 с.
7. Дурман О.Л. Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Серія: Державне управління*. 2019. № 4 (68). С. 22–30. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-4>
8. Белкін Л.М. Проблеми ієрархії нормативно-правових актів в контексті забезпечення законності в сфері державного управління в Україні. *Універсальні наукові записки*. 2011. № 3(39). С. 398–405.

9. Козуліна С. Ієрархія нормативно-правових актів: сучасний стан та актуальні питання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2(78). С. 48–52. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/179068>
10. Конституція України. Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
11. Підзаконні нормативно-правові акти. LIGA 360. Довідкова інформація від 18.05.2007 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/TS001441?an=2>. Дата звернення 14.03.2021
12. Декларація про державний суверенітет України: декларація Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/55-12>
13. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
14. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2411-17>
16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
17. Міжнародні документи. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/c/stat/stru5#Stat>
18. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>
19. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3/97-%D0%B2%D1%80>
20. Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 344. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/344-2018-%D0%BF>
21. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/281-2016-%D0%BF>
22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» : Указ Президента України від 15.06.2009 р. № 435/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435/2009>
24. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1017-2017-%D1%80>.